

ВПЛИВ НІМЕЦЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ НА ФОРМУВАННЯ ОСНОВ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ

Якщо ми скажемо, що з гегельянського гуртка Станкевича-Грановського, який був «спільною колискою» як російського західництва, так і російського слов'янофільства, вийшла багато в чому не тільки, як висловився М.Г. Чернишевський, «нова російська література», а й література українська, то це аж ніяк не буде перебільшенням. Швидше, тут буде применшення, оскільки як російська, так і українська література мали винятковий вплив на ту і іншу національну культуру в цілому. І мова тут не тільки про те, що до цього гуртка був дуже близький Т. Шевченко. Думаю, що дуже цікавим з цієї точки зору є той факт, що саме з гуртка Станкевича-Грановського вийшли люди, які заклали основи не тільки вивчення, але і просто систематичного збирання українського фольклору. Йдеться про М. Максимовича і О. Бодянського.

Але рідко хто згадує про людину, за дорученням якої розгорнули і поставили на широку ногу роботу по збиранню і вивченню українського фольклору Максимович і Бодянський. Йдеться про міністра освіти Російської імперії графа С.С. Уварова. Того самого, який є автором відомої формули «самодержавство, православ'я, народність». Зазвичай ніхто не звертає увагу на те, що звичний нам фольклорно-історичний український патріотизм мислився цим міністром як одна зі складових цієї формули. Адже сам український патріотизм на той час був в першу чергу слов'янофільством. А слов'янофілів Уваров вважав найголовнішими ідеологами народності. Він абсолютно не випадково призначив ректором Київського університету М. Максимовича. Він не тільки знав про його українські симпатії, але всіляко їх заохочував. Точно так же він чудово знав і про його лібералізм, який він теж заохочував, не вбачаючи в ньому ніякої небезпеки для царизму.

С. Соловйов дорікав Уварову, що той придумав свою формулу, «православ'я - будучи безбожником, що не вірить у Христа навіть і по-протестантськи; самодержавство – будучи лібералом; народність – не прочитавши за своє життя жодної російської книги». Єдине, чим Уваров був, це дуже хитрим «охранителем», який розумів, що неможливо протистояти просвітництву та пов'язаним з ним ліберальним тенденціям виключно тільки репресіями, що потрібно це саме просвітництво і лібералізм поставити на службу існуючому ладові.

Уваров, безсумнівно, якщо і не батько слов'янофільства, то точно – його «дядько». Без нього слов'янофільство навряд чи виявилось б затребуваним і померло би «природною смертю» або перетворилося в

маргінальну секту. Притому Уваров був покровителем не тільки офіційного російського, а й «напівофіційного» українського патріотизму, який так і не позбавився ніколи від того «вродженого рефлексу», завдяки якому і покровительствував йому граф Уваров – тобто від потреби завжди перебувати на службі при якійсь імперії.

Але це не означає, що сам Уваров був слов'янофілом, українським або хоча б російським патріотом. Як вже говорилося, він був від початку до кінця продуктом західної культури. Але і слов'янофільство, точно так же, як і зазначені вище патріотизми, з самого початку було чисто західним продуктом, саме цей факт і констатує Тарас Шевченко в поемі «І мертвим, і живим»:

Німець скаже: «Ви слав'яне».

«Слав'яне! слав'яне! »

Славних прадідів великих

Правнуки погані!

Власне, уварівська конструкція теж мала німецьке походження. Притому, вона була тісно пов'язана з класичною німецькою філософією. Річ у тім, що першовідкривачем того факту, що кожен народ має свою власну історію, гідну вивчення, був Гердер, який був послідовником Канта і, власне кажучи, просто застосував кантівську ідею, що лягла в основу знаменитої «небулярної гіпотези» про походження Сонячної системи, до історії – спочатку мов, а потім і культури народів в цілому. До Гердера вважалося, що існує тільки одна «загальнолюдська» грецька і римська історія, через що будь-яка нація, яка претендувала на те, щоб стати причетною до історії, змушена була шукати спосіб, як провести свій родовід від Риму або від Греції.

Так ось, Уваров навчався в Гетінгенському університеті і був особисто знайомий з Гете, з яким довгий час листувався, а також зі Шлегелем, які були тісно пов'язані з Гердером. Втім, вплив ідей Гердера на Уварова визнають багато дослідників. Можна, мабуть, навіть стверджувати, що саме Уваров був першим, хто не просто засвоїв гердерівську теорію, а й застосував її на практиці, тобто поклав в основу цілісної політичної доктрини. Власне, першим росіянином, який серйозно освоїв гердерівську концепцію, був не Уваров, а Карамзін, від якого Уваров взяв більше, ніж у самого Гердера, але цілісну політичну доктрину на основі цієї теорії першим все-таки вибудував Уваров.

До речі, Уваров сам особисто ніколи не переставав бути лібералом і, власне, у відставку він пішов саме через свій лібералізм. Просто він був упевнений, що лібералізм набагато більш ефективний у справі зміцнення підвалин самодержавства, чого не міг зрозуміти тупуватий Микола Перший, який, кажуть, написав з приводу ініційованої Уваровим статті на

захист університетів, яка і стала причиною його відставки, знамениті слова «Потрібно слухатися, а свої думки тримати при собі».

Звичайно, це була очевидна дурниця з боку царя. Адже політика Уварова і справді була дуже і дуже ефективною. Йому навіть Гоголя вдалося на свою сторону перетягнути. Та й пригрті і виплекані Уваровим слов'янофіли, що стали родоначальниками так званої російської релігійної філософії, виявилися фактично останніми захисниками самодержавства, вони залишалися ними навіть після того, як від самодержавства відвернулося фактично все російське суспільство, і продовжують надихати викопних російських монархістів до сих пір.

Недарма Уваровим захоплювалися відомі західні реакціонери – від Де Местра до Чемберлена. Вони чудово розуміли, що його політика була спрямована на те, щоб вбудувати Росію в західний світ на правах «молодшого партнера».

Таким же живучим виявився і «молодший брат» (притому, виходить «брат-близнюк») російського патріотизму Уварівського зразка – український патріотизм.

Українські і російські патріоти, звичайно, можуть скільки завгодно лаятися, і навіть битися між собою, але ця боротьба завжди була є і буде боротьбою за все ту ж саму Уварівську «спадщину» – за пріоритетне право вважатися «молодшим партнером» Заходу.

Але, на жаль, не західної культури – революційної за своїм змістом, а західного капіталу – сили виключно реакційної і на нинішній день виключно антикультурної, руйнівної щодо культури. В першу чергу – щодо самої західної культури – тієї самої, з якої, як уже говорилося на самому початку матеріалу, виросла як російська, так і українська культура і яка свого часу зробила вирішальний вплив на розвиток всієї сучасної світової культури загалом.